

**ДАВЛАТ МОЛИЯВИЙ НАЗОРАТИ ОРГАНЛАРИ ФАОЛИЯТИДА ДАВЛАТ
МОЛИЯВИЙ НАЗОРАТИНИНГ МОҲИЯТИ ВА АҲАМИЯТИ**

Д.Ташмухамедова

Тошкент молия институти доценти

Наврүзова Гўзал Олимжон қизи

Тошкент молия институти магистри

Аннотация: Давлат молиявий назоратининг назарий асослари, давлат молиявий назорати органлари фаолияти, молиявий назорат тушунчасининг моҳияти, давлат молиявий назоратини ташкил этиш ва унинг тамоиллари, ривожланган мамлакатларда давлат молиявий назоратининг ўрни, давлат молиявий назоратининг асосий элементлари ўрганган.

Калит сўзлар: назорат, молиявий назорат, аудит, самарадорлик аудити бюджетлаштириш.

КИРИШ

Молиявий назоратнинг пайдо бўлиши ва ривожланиши давлат молия тизимини ташкил этиш ва ривожлантириш билан чамбарчас боғлиқ. Молиявий назоратни ташкил этиш молиявий ресурсларни бошқаришнинг мажбурий элементи ҳисобланади, бундай бошқарув компания олдидаги жавобгарликни акс эттиради. Назорат якуний мақсад ҳисобланмайди, назорат бошқарув тизимининг таркибий қисми бўлиб, мамлакат иқтисодиёти ва молия тизимининг самарали фаолият юритишининг зарурий шартидир. Молиявий назорат жамиятнинг ижтимоий-иқтисодий ривожланишини бошқариш устидан давлат назоратининг таркибий элементи ҳисобланади.

Давлат молиявий назорати — бюджет тўғрисидаги қонунчиликнинг ижроси устидан назоратни амалга ошириш мақсадида давлат молиявий назорати объектларининг бухгалтерия, молия, статистика, банк ҳужжатларини ва бошқа ҳужжатларни ўрганиш, таҳлил қилиш ҳамда таққослаш.

Давлат молиявий назоратининг ҳозирги кундаги устуворлиги қуйидагича тавсифлаш мумкин, яъни:

- бюджет маблағларидан фойдаланиш билан боғлиқ назоратнинг шаффофлиги;

- бюджет маблағларидан фойдаланишда молиявий интизомни таъминланиши;

- бюджет жараёнини изчил ва тўлиқ амалга ошириш ва бюджет маблағларидан мақсадли фойдаланиш;

- бюджет муассасалари томонидан активларнинг сақланиши устидан назоратни кучайтириш;

- назорат функцияси сифатига эришиш;

- турли органлар устидан давлат молиявий назорати билан боғлиқ мувофиқлаштирилган тартибларнинг асоси сифатида стандартлаштириш.

Бироқ, ривожланган мамлакатлар цингари давлат молиявий назорати органлари фаолиятини тизимли равишда такомиллаштиришни талаб қилади.

Шундай қилиб, маҳаллий ва хорижий иқтисодий адабиётларда кўплаб тадқиқотлар ўрганишга бағишланган бўлишига қарамай давлат молиявий назорати органлари фаолиятида ҳали ҳам кўплаб ноаниқликлар ва мунозарали масалалар мавжуд, масалан:

- Меъёрий- ҳуқуқий асосларини ҳам миллий ҳам хорижий тажрибалар асосида мувофиқлаштириш;

- Давлат молиявий назорати органлари фаолиятининг самарадорлигини оширишда дигитал контролдан унумли фойдаланиш ва натижадорлигини аниқлаш;

- Бюджет ижроси жараёнини натижавийликка йўналтиришда бюджет маблағлари сарфини очиқлигини янада такомиллаштириш.

1-расм. Давлат молиявий назорати.

Ҳозирги вақтда молиявий назоратнинг асосий мақсади ўрганилаётган объектда мавжуд бўлган ишларнинг ҳақиқий ҳолатини объектив ўрганиш, бошқарув қарорларини қабул қилиш ва бажаришга салбий таъсир кўрсатадиган омилларни аниқлаш ёки олдини олишдир. Назорат - бу мониторинг тизими. Бошқариладиган объект фаолиятини таққослаш, текшириш ва таҳлил қилиш, бошқарув циклининг бир шакли сифатида қабул қилинган ёки қабул қилинган бошқарув қарорларининг асослилиги ва самарадорлигини баҳолаш, ушбу қарорларни амалга оширишнинг оғиш (дифференциация) даражасини аниқлаш учун реал натижаларнинг белгиланган параметрлари ва меъёрий кўрсатмалар, шунингдек бошқарув қарорларини қабул қилиш учун.

Давлат молиявий назоратининг асосий элементи бўлган умумий назорат тизимидаги муҳим роли ва аҳамияти. Бошқарув тизими, биринчидан, иқтисодий

жиҳатдан ўзини молиялаштиришда ётади. Иккинчидан, рақамли иқтисодиётда молиявий муносабатларнинг рўли ортиб бормоқда.

АДАБИЁТЛАР ШАРҲИ

Н.Д.Бровкина таъкидлаган. “Молиявий назорат органларининг вазифаси, биринчи навбатда, давлат қонунлари ва Президент фармонлари ижросининг қонунийлиги, то‘ғ‘ри ва мақсадга мувофиқлигини, давлат томонидан ажратилаётган бюджет маблағларининг ё‘налтирилганлигини, ҳукумат ва унинг органлари фаолияти самарадорлигини, самарадорлигини текширишга қаратилиши керак ва барча даражадаги давлат маблағларини тежамкорлик билан сарфлаш молиявий ва моддий ресурсларни бошқариш. Назоратнинг вазифаси оғишларнинг руҳсат этилган меъёрларини тўғри белгилашдан иборат бўлиб, бошқа барча оғишларни тузатиш ва бартараф этиш зарур” .

А.В.Ваҳобов ва Т.С.Маликовлар "барча хўжалик юритувчи субъектларнинг молиявий фаолиятини назорат қилиш" деб ҳисоблайдилар. (давлат, корхона ва ташкилотлар) турли даражадаги қонун чиқарувчи ва ижро этувчи ҳокимият органлари, шунингдек, махсус ташкил этилган институтлар томонидан амалга ошириладиган молиявий назорат деб аталади. Бу назорат, энг аввало, маблағларни шакллантириш ва улардан фойдаланиш жараёнида молия-хўжалик қонунчилигига риоя этилишини, молиявий-хўжалик операцияларининг самарадорлигини баҳолашни ҳамда сарфланган харажатларнинг мақсадга мувофиқлигини назорат қилишни ўз ичига олади. Бошқача қилиб айтадиган бўлсак, назорат фақат маълум бир молиявий ҳаракатнинг содир бўлишини баҳолашни ўз ичига олганлиги билан чекланмайди, балки ўзига хос таҳлилий йўналишга эга” .

Демак, молиявий назорат - бу уларнинг фаолиятини таҳлил қилувчи масъул органларнинг фаолияти. самарадорлигини ошириш, фаолият кўрсатаётган тадбиркорлик субъектларининг молиявий айланмасини белгиланган қонун ҳужжатлари доирасида таъминлаш ва уларни янада такомиллаштириш бўйича аниқ мақсадга йўналтирилган таклифлар ишлаб чиқиш.

2-расм. Давлат молиявий назоратининг турлари

Давлат молиявий назоратини ўтказишнинг қонунийлиги ва мустақиллиги, шунингдек давлат молиявий назорати натижаларининг ишончлилиги ва ҳолислиги давлат молиявий назоратининг принципларидир.⁹

ХУЛОСА

Хулоса қилиб айтиш мумкинки, давлат молиявий назорат бюджет ташкилотлари, бюджетдан маблағ олувчилар ва давлат мақсадли жамғармалар бюджетининг молиявий операциялари самарадорлигини таҳлил қилувчи, уларнинг белгиланган қонунчилик доирасида амалга оширилишини таъминловчи ва уларни янада такомиллаштириш бўйича таклифлар ишлаб чиқадиган масъул органларнинг аниқ мақсадли фаолиятидир. Молиявий назоратнинг мақсади шунчаки назорат қилиш эмас, унинг мақсади вазиятни бартараф этиш, айрим ҳолларда айбдорларни жавобгарликка тортиш, етказилган зарарнинг ўрнини ундириш ёки келгусида бундай ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ёки камайтириш бўйича чора-тадбирлар кўришдан иборат. мумкин, дастлабки босқичда қабул қилинган меъёрлардан четга чиқиш ва қонун нормалари бузилишининг олдини олиш, моддий ресурслардан фойдаланиш самарадорлигини ошириш ва шу тариқа самарадорликни ошириш учун кўпайтириш ва тежаш харажатларини аниқлашдан иборат.

Ҳисобот даврида ҳудудлар кесимида қонунбузилиш ҳолатлари ва бошқа хатокамчиликлар динамикаси (млрд.сўм)

Молиявий назоратнинг аҳамияти шундан иборат. биринчидан, давлат ва жамоат ташкилотлари, корхоналар, муассасалар, ташкилотлар, фуқаролар томонидан молиявий фаолиятида қонун устуворлигига риоя этилишини назорат қилишда фойдаланилишида; иккинчидан, амалга оширилаётган молиявий ҳаракатларнинг иқтисодий асослилиги ва самарадорлигини, ушбу ҳаракатларнинг давлат олдида турган вазифаларга мувофиқлигини текширади.

Вазирлик ва идоралар кесимида энг кўп миқдорда аниқланган қонунбузилиш ҳолатлари:

• 2021 йилда энг кўп аниқланган бюджет интизомини бузилиш ҳолатлари Соғлиқни сақлаш вазирлиги тизимида ўтказилган 1018 та назорат тадбирларининг 758 тасида 109,0 млрд.сўм миқдорида қонунбузилиш ҳолатлари

⁹Ўзбекистон Республикаси Бюджет кодексининг IX бўлим. Бюджет тизими бюджетларининг ижросини назорат қилиш 26-боб. Давлат молиявий назорати (172-модда).

аниқланиб, 2019 йилга (40,0 млрд.сўм) нисбатан қонунбузилиш ҳолатлари 2,7 мартага ошган.

- Мактабгача таълим вазирлиги тизимидаги муассасаларида аниқланган қонунбузилиш ҳолатлари 76,6 млрд.сўмни ташкил этиб, 2020 йилга нисбатан 59,9 млрд.сўмга (4,6 марта) ошган.

- Халқ таълими вазирлиги тизимидаги муассасаларида 96,3 млрд.сўмни ташкил этиб, 2020 йилга нисбатан қонунбузилиш ҳолатлари 0,3 млрд.сўмга камайган.

- Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги тизимида ўтказилган 158 та назорат тадбирларининг 127 тасида 33,3 млрд.сўм миқдорида қонунбузилиш ҳолатлари аниқланиб, 2020 йилга (5,0 млрд.сўм) нисбатан қонунбузилиш ҳолатлари қарийиб 7 мартага ошган.

Шундай қилиб, молиявий назорат молиявий фаолиятни амалга оширишда қонун ҳужжатларига риоя этилишини, мақсадга мувофиқлигини таъминлашнинг муҳим воситаси бўлиб хизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Бюджет кодексининг IX бўлим. Бюджет тизими бюджетларининг ижросини назорат қилиш 26-боб. Давлат молиявий назорати (170-модда).

2. Бровкина Н.Д. Основы финансового контроля: учебное пособие / Под ред. М.В. Мельник. – М.: Магистр, 2010 г. 286 стр

3. Vahobov A.V., Malikov T.S. Moliya: umumnazariy masalalar. O'quvqo'llanma. T.: "IQTISODMOLIYA" 2008 y. 316 b.

4. Кундузова, К. И. (2022). Совершенствовании государственного финансового контроля. Zamonaviy fan, ta'lim va ishlab chiqarish muammolarining innovatsion yechimlari, 88-91

5. <https://www.mf.uz/>- Иқтисодиёт ва молия вазирлиги.

6. Normatova, S. A., Botirov, M. T., Ruzmatova, K. K., & ugli Mamarasulov, J. O. Hygienic Basis for Contamination of Food Products and Production of Dairy Products Until 2030. International Journal of Health and Medical Sciences, 4(1), 123-128.

7. Botirov, M. T., Normatova, S. A., NIZAMETDINOVA, M., SHODMONOV, U., & MAMARASULOV, J. (2021). INFLUENCE OF OIL AND OIL PRODUCTS ON LIVING ORGANISMS AND METHODS OF SOIL PURIFICATION FROM OIL PRODUCTS. Asian Journal of Advances in Research, 28-32.

8. Mamarasulov, J. (2022). FABACEAE FAMILY IN FLORA IN THE FERGANA VALLEY, RARE SPECIES OF ASTRAGALUS. Eurasian Journal of Medical and Natural Sciences, 2(11), 117-119.

9. Alimov, S. S., & Yusupova, O. M. (2022). LINGUOCULTURAL FEATURES OF BORROWINGS FROM ENGLISH TO UZBEK LANGUAGE. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 10(1), 1-4.

10. Mamadjanova, M. U. (2022). O 'ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA EPITETNING CHOG 'ISHTIRMA TADQIQI. ANTONAMAZIYA EPITETLAR. *RESEARCH AND EDUCATION*, 1(5), 110-115.